

Drygt en sida per år! Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) firade i år sitt 150-årsjubileum med en vacker presentation av sin långa historia i form av ett gediget etthundraåttiosidigt bokverk.

Boken är fullspäckad med både gamla svartvita fotografier och helt nya digitala kartbilder, högintressanta texter och ett persongalleri som gör att man gärna vänder blad för blad från första till sista sidan.

Årets firande sammanföll med FN:s Geologins år, vilket gjorde det hela till en fullträff. Så här, lagom till jubileumsårets slut, lyfter man på hatten och gratulerar den myndighet som brunnsborrkåren har en del att tacka för och som själv har en hel del att tacka brunnsborrarna för.

Svagt intresse

”Bland Europas länder tord intet vara i geologiskt hänseende mindre undersökt och känt, än Sverige.”

Så beskrevs den geologiska verkligheten av borgarståndets Per Johan Lagergren när han 1848 väckte frågan om ett nationellt program för geologisk undersökning av landet. Fröet till det som idag heter Sveriges Geologiska Undersökning var sått, men resultatet blev klen – ingenting har hänt i flera år framöver. Intresset för geologin bland landets styrande var helt enkelt för dåligt.

150 år i rikets tjänst

SGU:s Lundafilial höll ”öppet hus” under årets Kultur natt i mitten av september. Elisabeth Magnusson och Esko Daniel (mitt på bilden) förevisade samlingarna och sålde enstaka gamla kartblad till huggade spekulanter. Här samtalar de med Karin Loodberg (längst t.v.), vars son Fjalar Högnason försöker upptäcka den tredimensionella kartans förtrollade värld. (foto: Henryk Rozenberg)

Genombrott i riksdagen

Kartläggningen av Uppsala län 1856, på uppdrag av länets Hushållningssällskap och finansierat med ett av kungen beviljat statligt bidrag, blev upptakten till ett nytt försök att skapa ett nationellt undersökningsprogram.

Med hänvisning till att geologiska undersökningar redan har pågått i flera andra europeiska länder och USA, framlade regeringen ett förslag till ständsriksdagen om att satsa på geologisk kartering av hela riket.

Två år senare röstades motionen igenom och riksdagen anslög sextiotusen riksdaler för de första tre årens karteringsverksamhet (åren 1858-60). Till ”chef för de beslutade geologiska undersökningarna inom fäderneslandet” utsågs en 44-årig geolog Axel Erdmann.

SGU grundades år 1858. Med fyra medarbetare skulle Erdmann genomföra undersökningen av landets jordarter och berggrund.

Vid denna tid stod jordbruket inför en utmaning – den ökade befolkningen behövde livsmedel. En av orsakerna till en geologisk undersökning var bristen på magerl för gödsel. Samtidigt var industrialismen nära ett genombrott i Sverige och malmer, mineral och byggnadssten efterfrågades.

Höga utbildningskrav

Under de första femtio åren bestod SGU:s arbetsstyrka av ett fåtal personer, men geologin som vetenskap vann allt större erkännande och kraven på personalens utbildningsnivå höjdes. Denna utveckling återspeglade sig även i den akademiska världen – de första professurerna inrättades vid universiteten i Uppsala och Lund år 1882.

Under åren 1882-1902 krävdes det en doktorexamen eller motsvarande för att få anställning som biträdande geolog eller geolog vid SGU. Kraven sänktes därefter till licentiatexamen. Kopplingen till universitetsvärlden och forskningen har dock alltid

funnits där och man sedermera började uppmuntra sina anställda att bedriva eget forskningsarbete.

Verksamheten breddas

I början av 1900-talet vidgades SGU:s verksamhet – från att i stort ha begränsats till kartläggning av jord- och bergarter har man börjat åta sig externa uppdrag, utveckla samlingar av stenprover för utbildningsändamål o. d.

Så småningom fick man även statens uppdrag att göra inmutningar för kronans räkning. Därtill tillkom kartläggning av vattenstånd och vattentäkter, kontrollmätningar i sjöar – med tiden utvecklades denna typ av uppdrag till en självklar och betydelsefull del av SGU:s allt bredare verksamhet.

Startar egen prospektering

1900-talet präglades av stark expansion både vad gäller arbetsområden och teknik. Boomen inom prospektering i norra Sverige resulterade i bildande av egen prospekteringsverksamhet på uppdrag av staten samtidigt som man åtog sig framtagning av underlag för den privata prospekteringsmarknaden.

Geofysiska mätningar blev en viktig del av verksamheten – man utvecklade egna mätinstrument för användning på mark och så småningom även från flygplan. Som exempel kan nämnas här den s.k. slingramen för spårning av elektrisk ledande bergmaterial ända ner till 50 meters djup.

Satsar på tekniken

Inom SGU var man tidig med införande av digitalteknik som var nödvändig för att kunna bearbeta den omfattande informationsmängden som kartläggning och annan registrering resulterade i. I egna laboratorier kunde man ta hand om både kemiska och fysikaliska analyser av insamlat material.

På 1950-talet inledde SGU sin hydrogeologiska verksamhet. I början handlade det mest om att dokumentera områ-

den med vattenbrist. Ett drygt decennium senare utökades uppgifterna till att omfatta detaljerad kartläggning av grundvattenförekomster över hela landet.

Brunnsarkivet växer

För brunnborrningsföretagen är året 1976 viktigt, då infördes skyldigheten att till SGU lämna uppgifter om varje nyborrad vattenbrunn.

Tio år senare utvidgades plikten till att omfatta även energibrunnar. Dagens brunnarkiv hos SGU innehåller uppgifter om cirka 380 000 brunnar - den årliga tillväxten de senaste åren har varit nästan 30 000 rapporter.

Modern myndighet

Dagens SGU kan knappast beskrivas som en grå standardmyndighet. Man genomför egna undersökningar, bedriver utbildning och forskning samt, inte minst, agerar tillsynsmyndighet.

För den som vill ta del i SGU:s långa historia, populärbeskrivning av dess verksamhet och få inblick i det intressanta persongalleriet inom denna myndighet, rekommenderas jubileumsboken "SGU – 150 år i samhällets tjänst". Men det gäller att snabba på då lagret är begränsat. Trevlig läsning!

Henryk Rozenberg

Axel Erdmann var SGU:s förste chef (åren 1858-1869). Han betraktades på sin tid som landets främste geolog. Här syns Erdmann mot bakgrund av en modern digitalframställd karta som vunnit "Årets karta 2006"-titeln.

Med hjälp av avancerad digitalteknik producerar SGU specialframtagna tematkartor. Underlag för kartan på bilden utgörs av data från jordarts- och marin-geologiska databaser över Mälaren. (bild: fotomontage)